

Tsunami-alda inn yvir Fø

TINGHELLUKRONIKKIN

Rolf Guttessen
Rg@geogr.ku.dk

Kann tað henda her hjá okkum? Hetta er ein spurningur, sum er blivin aktuellur, nú fólk hava sæð, hvussu óvantað og øðiligt náttúran kann taka seg upp ymsastaðni í verðini. Ein jarðskjálvti í havinum út fyri Sumatra fekk eina tsunami-aldu at reisa seg, og sum ringar í havinum fór hon við ferð í allar

Storegga-skriðurnar	Fyrsta skriða	Onnur skriða	Triðja skriða
Longd út í havið; km	380	800	100
Økið sum loysnaði; km ²	34.000	19.000	6.000
Økið sum ávirkaðist; km ²	52.000	88.000	6.000
Samlað rúmd; km ³	3.900	1.700	1.700

ættir. Úrslitið kenna øll, tað skal eg ikki taka upp aftur.

Storegga-lopið

Nú er prógv funnið fyri, at einaferð leyp ein undirsjóva-skriða ella skalvur á eggini av landgrunninum út fyri norsku strondini, á leið út fyri Ålesund. Tað er langt síðani, men hon gjørði eina tsunami-aldu, sum helst var nógv størri enn tann, sum vit sóu í Indiska Havinum annan Jólalag 2004.

Tað, sum setti prosessina í gongd út fyri Sumatra, varð ein skjálvti í havbotninum, har tvær "plátur" í jarðskorpuni koma

saman, og við millumbilum flyta seg eitt sundur, gnadda upp at hvørjari aðrari. Av hesum stendst jarðskjálvti, summatíðir hart, summatíðir veikt.

Plátu-tektonikkur í Atlantshavi

Øll jarðskorpan er bygd upp av hesum plátum, og fakøkið, sum innan geologi kannar hetta fyrbrigdi er "plátu-tektonikkur" (kemur av einum góðum, gomlum grikskum orði: tekton, sum merkir timburmaður og byggi-meistari). Plátu-tektonikkur kannar, hvussu jarðskorpan er bygd upp av føstum plátum, og

hvussu hesar plátur flyta seg, og hvat ið hendir tá tær flytast.

Jarðskorpan er býtt upp millum einar 5-10 plátur, so nógv eru plássini og økini, har jarðskjálvtar og vulkangos gera um seg. Í tættbygðum øki eru Japan, Meðalhavið og vestari partur av USA kanska tey mest kendu óstabilu økini. Bæði San Francisco og Los Angeles liggja beint omaná eini rivu, the San Andreas fault, sum javna ger rykk, sum fær undirlendið at skelva.

Út fyri Sumatra koma tvær plátur saman. Men hvussu er í Norðuratlantshavi? Jú allan vegin frá norður til suður er ein

riva millum tvær plátur, men tær umskarast ikki. Tær reka hvør í sína ætt, eystur og vestur eftir. Á rivunu, sum byggir upp ein rygg, Miðatlantsryggin, liggja vulkanskar oyggjar á rað: Jan Mayen, Ísland, Heimaey, Surtsey, Azorurnar, Acension, St Helena og Tristan da Cunha. Hetta hendir, tí í opinum mitt í millum pláturnar vellir hiti og tilfar upp.

Føroyar lógu einaferð mitt í rivuni

Einaferð fyri 60 mió. árum síðani lógu Føroyar mitt á rivuni, og vóru áfastar við Eysturgrønland. So tá var Ísland slett ikki til enn. Síðan eru hesar atlantisku pláturnar ríknar hvør í sína ætt, og havið og vulkanskar smáoyggjar fylla uppí gloppið.

Hvat vita geologar og aðrir at siga frá?

Í 1607 kom ein stór alda skolandi inn gjøgnum Bristol-fjørðin í útsynningsparti av Einglandi. Báðumegin floymdi aldan inn yvir land, og skolaði bygdir burtur. Fleiri túsund fólk druknaðu. Hvat ið orsøkin var til hesa aldu, siga keldurnar lítið um, kanska ein skjálvti úti á havbotninum útfyri.

Í 1755 var jarðskjálvti í Portugal og Lissabon bleiv hart rakt. Hús rapaðu og eldur kyknaði í nógvastaðni. Fleiri túsund fólk rýmdu úr býnum og oman á keiina við Tejo-áarmunnan undan eldinum. Meðan tey krokaðu á keiðinum, kom ein risa alda inn yvir, og eini 60.000 fólk lótu lív. Sama alda gjørði eisini um seg á oynni Madeira í Atlantshavinum og í Írlandi

Hvat hendi í Norður-Atlantshavi?

Út fyri norsku strondina er ein landgrunnur sum gongur einar 100 km út, dýpið økist so líðandi niður til umleið 200 metrar. So er ein kantur, og so dýpið skjótt niður á fleiri hundrad metrar, og longur úti í Norskahavinum er dýpið yvir 3000 m. Landgrunnurin er í mongum stöðum bygður upp av leysum tilfari, sedimentum og gomlum morenum, leiri, sandi og leysum steinum, sum eru hópaðar upp frá fleiri istíðum.

Tríggjar ferðir er tað hent, at risastór partiir av hesum kanti

